

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
Кафедра історії України та спеціальних історичних дисциплін

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мультиетнічний контент в історії України (ВК 17)

(назва навчальної дисципліни)

Рівень вищої освіти Перший (бакалаврський)
Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 032 Історія та археологія
(код і назва спеціальності (тей))
Спеціалізація (за наявності) _____
Освітньо-професійна програма історія та археологія
(назва ОПП)

ОНУ

2024

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>очна форма навчання</i>	<i>заочна форма навчання*</i>
Загальна кількість: кредитів – 3 годин – 90 змістових модулів – 2	Галузь знань <u>03 Гуманітарні науки</u> (шифр і назва) Спеціальність <u>032 Історія та археологія</u> (код і назва) Спеціалізації: _____ (назва) Рівень вищої освіти: <u>Перший (бакалаврський)</u>	<i>Дисципліна вільного вибору</i>	
		<i>Рік підготовки:</i>	
		2-й	
		<i>Семестр</i>	
		3-й	
		<i>Лекції</i>	
		30 год.	
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		6 год.	
		<i>Лабораторні</i>	
		-	
		<i>Самостійна робота</i>	
		54 год.	
Форма підсумкового контролю: залік			

* – заочна форма не передбачена

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни полягає у **формуванні у студентів** поняття про багатомірність української історії загалом й у регіональному аспекті, зокрема; уявлення щодо складної структури соціальної спадщини, у творенні якої взяли участь, разом з етнічними українцями, представники різних етнічних груп (етнічних або національних меншин); почуття поваги до співгромадян, незалежно від їх етнічного походження, як основної мотивації толерантної поведінки.

Завдання навчальної дисципліни: ознайомити студентів з фактичним матеріалом, з особливостями наукової термінології, специфікою джерел, розвитком історіографії проблеми; дати уявлення стосовно формування етнічного складу населення України, її регіонів та м. Одеси в різні історичні періоди; висвітлити особливості історії різних етнічних груп (етнічних або національних меншин) в Україні від їх появи на українській території до сьогодення, показати приклади міжетнічної солідарності, внесок різних неукраїнських з етнічного погляду спільнот, представники яких є частиною сучасної української політичної нації, в історію України.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

а) загальних (ЗК): здатність цінувати та поважати різноманітність та мультикультурність (ЗК12); здатність формувати, зберігати та примножувати гуманістичні цінності (ЗК14);
б) спеціальних (фахових, предметних) компетентностей (СК): усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності (СК1); здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень (СК9); здатність вільно оперувати спеціальною термінологією (СК10); здатність до опрацювання предметних даних у регіональному контексті (СК14).

Програмні результати навчання (ПРН):

Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки (ПРН8); здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов (ПРН11); розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей (ПРН13).

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти має:

знати: необхідний фактичний матеріал, пов'язаний з явищем поліетнічності (при домінуванні етнічних українців) суспільства в Україні у різні історичні періоди, а також в Південноукраїнському регіоні, зокрема; наявність дослідницьких проблем та дискусійних питань;

вміти: працювати з джерелами та літературою, визначати етнічну структуру населення України в залежності від історичного періоду, визначати етнічну структуру окремих регіонів, висвітлювати внесок представників різних етносів в економічну, соціальну, суспільно-політичну, культурну історію України та Південноукраїнського регіону зокрема, визначати проблеми для дальшого вивчення, презентувати результати власних досліджень, популяризувати отримані знання, в тому числі з метою формування суспільної історичної пам'яті та національної й регіональної ідентичності; надавати необхідні рекомендації при виникненні практичних потреб у органів влади чи самоврядування, роз'яснювати в педагогічному процесі та іншій практичній діяльності важливість толерантного поводження і взаємозбагачення різних культур в Україні, важливість тісної внутрішньої інтеграції в контексті завдань зовнішньополітичної інтеграції України.

3. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Загальна історія мультиетнічності в Україні.

Тема 1. Вступ до курсу.

Предмет та завдання курсу у контексті мультиетнічної парадигми історії України. Основні теоретичні та термінологічні проблеми. Головні етапи у вивченні неукраїнського етнічного контенту історії України.

Тема 2. Роль різних етносів в історії України середньовіччя та ранньомодерної доби (IX – кінець XVIII ст.).

Головні чинники формування етнічного складу населення України в добу середньовіччя та ранньомодерну добу. Склад аграрного та міського населення. Поліетнічний характер окремих прошарків суспільства. Роль представників різних етносів в економічному, політичному, культурному розвитку суспільства на території України: загальна характеристика. Регіональний аспект етнічної історії.

Тема 3. Мультиетнічність в історії України модерної доби (1770-і рр. – початок XX ст.): загальний та регіональний аспекти.

Особливості формування етнічного складу населення на українських етнічних землях в останній третині XVIII – на початку XX ст. Дані Всеросійського перепису населення 1897 р. Характеристика регіональних особливостей етнічної структури населення. Етнічний склад населення Південної України, процес його формування у цей період. Місце національних меншин у соціально-економічному, політичному та культурному розвитку України у новий час. Формування української нації і проблема національних меншин в українській політичній думці середини XIX – початку XX ст.

Тема 4. Від етнічних до національних меншин: особливості інтеграції суспільної різноетнічності до національної державності у період Української національно-демократичної революції 1917-1921 років.

Національні меншини в добу Центральної Ради (УНР). Вироблення спеціального законодавства. Надання права національно-персональної автономії трьом національним меншинам. Включення положення про національно-персональну автономію до Конституції УНР. Ставлення до питання національних меншин в період Української держави. Ліквідація законодавства Центральної Ради. Особливості національної політики Павла Скоропадського. Національні меншини в законотворчій діяльності та історії УНР Директорії та ЗУНР. Державні народи та національні меншини у проекті державного устрою Галицької Республіки. Проблема міжнаціональних відносин під час революції. Проблема національних меншин і радянська форма державності в Україні.

Тема 5. Мультиетнічність в Україні у 1920 - 1940-х рр.: варіативність статусу та становища.

Мультиетнічність в українських землях за межами СРСР у 1920-1930-х рр. Еволюція офіційної національної політики в СРСР, УСРР та УРСР у 20-30-х рр. XX ст. (коренізація та її згорання). Напрямки політики коренізації: Голодомор і національні меншини. Політичні репресії і доля національних меншин України в 1930-х рр. Регіональний аспект історії національних меншин. Багатоетнічність населення України в контексті перебігу та наслідків Другої світової війни. Голокост.

Тема 6. Особливості мультиетнічності в історії України у другій половині XX – на початку XXI ст.

Зміни в структурі населення впродовж цього періоду. Роль різних етносів в економічному, культурному, політичному житті. Державна національна політика та її вплив на динаміку формування національного складу. Міграційні процеси. Нові тенденції в історії етнічних (національних) меншин під час «перебудови» та у добу незалежності України. Дані Всеукраїнського перепису населення 2001 р. стосовно національної структури суспільства.

Головні засади правового становища національних меншин в Україні за доби незалежності. Національна політика у контексті демократії та європейської інтеграції.

Змістовий модуль 2. Історія окремих етнічних/національних спільнот/меншин в Україні.

Тема 1. Єврейська (іудейська) громада в Україні до початку XX ст.: між асиміляцією та пошуком власного шляху.

Етнонім. Чисельність за переписом 2001 р. Загальні особливості розвитку історіографії. Головні етапи історії єврейської/іудейської громад в Україні. Роль іудеїв/євреїв у соціально-економічному, культурному, суспільно-політичному житті України в різночасових історичних контекстах. Єврейсько-українські впливи та зв'язки. Роль представників єврейської етнічної групи в історії Одеси.

Тема 2. Соціальна, економічна, демографічна, культурна історія єврейського населення України у XX – на початку XXI ст.: втрати та здобутки.

Українська національно-демократична революція та єврейська громада у період з 1917-1920 рр. Єврейські погроми. Євреї в Україні у 1920-1930-х рр. Євреї України під час Другої світової війни. Трагедія єврейського народу – Голокост. Бабин Яр та інші місця масового знищення єврейського населення. Події в Одесі під час окупації Євреї в Україні у другій половині 40-х рр. XX ст. – 1991 р. Євреї в незалежній Україні.

Тема 3. Історія польської етнічної (національної) меншини в Україні: від початків імміграції до сьогодення.

Етнонім. Чисельність за переписом 2001 р. Загальні особливості розвитку історіографії. Головні етапи історії польської громади в Україні. Роль поляків в соціально-економічному, культурному, суспільно-політичному житті України в різночасових історичних контекстах. Польсько-українські впливи та зв'язки. Проблемні питання. Роль представників польської етнічної групи в історії Одеси.

Тема 4. Історія російської етнічної (національної) меншини в Україні: головні етапи та особливості.

Етнонім. Чисельність за переписом 2001 р. Загальні особливості розвитку історіографії. Головні етапи історії російської етнічної громади в Україні. Роль росіян в соціально-економічному, культурному, суспільно-політичному житті України в різночасових історичних контекстах. Російсько-українські впливи та зв'язки. Роль представників російської етнічної групи в історії Одеси.

Тема 5. Історія білоруської етнічної (національної) меншини в Україні: особливості економічного, суспільно-політичного та культурного розвитку.

Етнонім. Чисельність за переписом 2001 р. Загальні особливості розвитку історіографії. Головні етапи історії білорусів в Україні. Роль білорусів у соціально-економічному, культурному, суспільно-політичному житті України в різночасових історичних контекстах. Білорусько-українські впливи та зв'язки. Роль представників білоруської етнічної групи в історії Одеси.

Тема 6. Історія болгарської етнічної (національної) меншини в Україні: культурні впливи середньовіччя, соціально-політичні чинники модерної доби та парадокси новітньої історії.

Етнонім. Чисельність за переписом 2001 р. Загальні особливості розвитку історіографії. Головні етапи історії болгарської громади в Україні. Головні регіони розселення, історія формування. Роль болгар в соціально-економічному, культурному, суспільно-політичному житті України в різночасових історичних контекстах. Болгарсько-українські впливи та зв'язки. Роль представників болгарської етнічної групи в історії Одеси.

Тема 7. Історія німців та менонітів в Україні: трансляція західноєвропейських традицій та вплив політичних чинників на становище німецькомовного населення у новітню добу.

Етнонім. Чисельність за переписом 2001 р. Загальні особливості розвитку історіографії. Головні етапи історії німецької та німецькомовної менонітської громад в Україні. Роль німців та менонітів в соціально-економічному, культурному, суспільно-

політичному житті України в різночасових історичних контекстах. Німецько-українські впливи та зв'язки. Роль представників німецької етнічної групи в історії Одеси.

Тема 8. Історія грецької етнічної (національної) меншини в Україні: культурні, соціально-економічні та політичні аспекти україно-грецького співіснування та взаємовпливів

Етнонім. Чисельність за переписом 2001 р. Загальні особливості розвитку історіографії. Головні етапи формування грецької громади в Україні. Роль греків в соціально-економічному, культурному, суспільно-політичному житті України в різночасових історичних контекстах. Греко-українські впливи та зв'язки. Роль представників грецької етнічної групи в історії Одеси.

Тема 9. Історія кримських татар в Україні.

Етнонім. Чисельність за переписом 2001 р. Загальні особливості розвитку історіографії. Головні етапи історії кримськотатарської громади в Україні. Роль кримських татар в соціально-економічному, культурному, суспільно-політичному житті України в різночасових історичних контекстах. Кримські татари у ХХ ст. Масова депортація та боротьба за повернення в радянський період. Кримські татари в незалежній Україні.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна форма*				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п/с	лаб	с.р.		л	п/с	лаб.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль I. Загальна історія мультиетнічності в Україні.										
Тема 1. Вступ до курсу.	5	2			3					
Тема 2. Роль різних етносів в історії України середньовіччя та ранньомодерної доби (IX – кінець XVIII ст.).	5	2			3					
Тема 3. Мультиетнічність в історії України модерної доби (1770-і рр. – початок ХХ ст.): загальний та регіональний аспекти.	7	2	2		3					
Тема 4. Від етнічних до національних меншин: особливості інтеграції суспільної різноетнічності до	6	2	1		3					

національної державності у період Української національно-демократичної революції 1917-1921 років.										
Тема 5. Мультиетнічність в Україні у 1920 - 1940-х рр.: варіативність статусу та становища.	8	2	2		4					
Тема 6. Особливості мультиетнічності в історії України у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	7	2	1		4					
Разом за змістовим модулем 1	38	12	6		20					

Змістовий модуль 2. Історія окремих етнічних/національних спільнот/меншин в Україні.

Тема 1. Єврейська (іудейська) громада в Україні до початку ХХ ст.: між асиміляцією та пошуком власного шляху.	5	2			3					
Тема 2. Соціальна, економічна, демографічна, культурна історія єврейського населення України у ХХ – на початку ХХІ ст.: втрати та здобутки	5	2			3					
Тема 3. Історія польської етнічної (національної) меншини в Україні: від початків імміграції до сьогодення.	6	2			4					

Тема 4. Історія російської етнічної (національної) меншини в Україні: головні етапи та особливості.	6	2			4					
Тема 5. Історія білоруської етнічної (національної) меншини в Україні: особливості економічного, суспільно-політичного та культурного розвитку.	6	2			4					
Тема 6. Історія болгарської етнічної (національної) меншини в Україні: культурні впливи середньовіччя, соціально-політичні чинники модерної доби та парадокси новітньої історії.	6	2			4					
Тема 7. Історія німців та менонітів в Україні: трансляція західноєвропейських традицій та вплив політичних чинників на становище німецькомовного населення у новітню добу.	6	2			4					
Тема 8. Історія грецької етнічної (національної) меншини в Україні: культурні, соціально-економічні та політичні аспекти україно-грецького співіснування та взаємовпливів.	6	2			4					
Тема 9. Історія кримських татар в Україні.	6	2			4					
Разом за змістовим модулем 2	52	18			34					
Усього годин	90	30	6		54					

* – заочна форма не передбачена

5. Теми семінарських занять
Семінарські заняття не передбачені.

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	<p>Етнічний аспект історії міста Одеси. <i>Увага здобувачів освіти має бути звернена на наступні питання:</i> Передумови та етапи формування етнічної структури населення міста у XVIII – XXI ст. Проблема консолідації міської громади у XIX ст.; Поліетнічність як чинник міської забудови, соціально-економічного розвитку, міжетнічних та міжконфесійних стосунків у XVIII – XIX ст.; Місце представників різних етносів у суспільно-політичному житті міста у модерну добу. Роль у розвитку благодійності; Зони конфлікту у сфері міжетнічних відносин у XIX – на початку XX ст.; Короткий огляд етнічної історії Одеси у XX – на початку XXI ст.</p>	2
2	<p>Відображення особливостей становища різних етнічних груп в Україні в художній літературі XIX – першої половини XX ст. <i>Увага здобувачів освіти має бути звернена на наступні питання:</i> Побут та історія євреїв в Україні на сторінках творів видатного єврейського історика Шолом-Алейхема; В.-З. Жаботинський як літератор доби формування модерної єврейської нації та проблема асиміляції євреїв у Російській імперії у його романі «П'ятеро»; Твори болгарського літератора і церковного діяча В. Друмева як джерело для ознайомлення з причинами еміграції болгар.</p>	2
3	<p>Особливості становища єврейського населення й політики Голокосту в Трансністрії та її столиці Одесі під час Другої світової війни. <i>Увага здобувачів освіти має бути звернена на наступні питання:</i> Встановлення окупаційного режиму в Трансністрії; Депортація до Трансністрії єврейського населення з Буковини, Бессарабії, Румунії; Єврейське населення та політика Голокосту в Одесі. Демографічні наслідки; Єврейське населення та політика Голокосту в Трансністрії. Місця масових страт. Демографічні наслідки; Стратегії виживання єврейського населення.</p>	2
	Всього	6

7. Теми лабораторних занять
Лабораторні заняття не передбачені

8. Самостійна робота

Самостійна робота передбачає підготовку до лекцій, ознайомлення з базовою літературою; написання реферату (на вибір як індивідуальне самостійне завдання (ІНСЗ); ознайомлення з джерелами; ознайомлення зі додатковою літературою; підготовку доповіді по персоналіям (на вибір, як ІНСЗ) (докладніше див. нижче).

№ з/п	Назва теми/ види завдань	Кількість годин
До змістового модулю 1.		
1.	Вступ до курсу / [1], [2], [3], [4].	3
2.	Роль різних етносів в історії України середньовіччя та ранньомодерної доби (IX – кінець XVIII ст.) / [1], [2], [3], [4].	3
3.	Мультиетнічність в історії України модерної доби (1770-і рр. – початок XX ст.): загальний та регіональний аспекти / [1], [2], [3], [4].	3
4.	Від етнічних до національних меншин: особливості інтеграції суспільної різноетнічності до національної державності у період Української національно-демократичної революції 1917-1921 років / [1], [2], [3], [4].	3
5.	Мультиетнічність в Україні у 1920 - 1940-х рр.: варіативність статусу та становища / [1], [2], [3], [4].	4
6.	Особливості мультиетнічності в історії України у другій половині XX – на початку XXI ст. / [1], [2], [3], [4].	4
До змістового модулю 2		
1.	Єврейська (іудейська) громада в Україні до початку XX ст.: між асиміляцією та пошуком власного шляху / [1], [2], [3], [5].	3
2.	Соціальна, економічна, демографічна, культурна історія єврейського населення України у XX – на початку XXI ст.: втрати та здобутки / [1], [2], [3], [4], [5].	3
3.	Історія польської етнічної (національної) меншини в Україні: від початків імміграції до сьогодення / [1], [2], [3], [4], [5].	4
4.	Історія російської етнічної (національної) меншини в Україні: головні етапи та особливості / [1], [2], [3], [4], [5].	4
5.	Історія білоруської етнічної (національної) меншини в Україні: особливості економічного, суспільно-політичного та культурного розвитку / [1], [2], [3], [4], [5].	4
6.	Історія болгарської етнічної (національної) меншини в Україні: культурні впливи середньовіччя, соціально-політичні чинники модерної доби та парадокси новітньої історії / [1], [2], [3], [4], [5].	4
7.	Історія німців та менонітів в Україні: трансляція західноєвропейських традицій та вплив політичних чинників на становище німецькомовного населення у новітню добу / [1], [2], [3], [4], [5].	4
8.	Історія грецької етнічної (національної) меншини в Україні: культурні, соціально-економічні та політичні аспекти україно-грецького співіснування та взаємовпливів / [1], [2], [3], [4], [5].	4
9.	Історія кримських татар в Україні / [1], [2], [3], [4], [5].	4
	Разом	54

До самостійної роботи відноситься:

[1] – підготовка до лекцій, ознайомлення з базовою літературою;

[2] – написання реферату (на вибір як ІНСЗ);

[3] – ознайомлення з джерелами;

[4] – ознайомлення зі додатковою літературою.

[5] – підготовка доповіді по персоналіям (на вибір, як ІНСЗ).

Види індивідуальних самостійних завдань (ІНСЗ):

1. Реферат.

- Передбачає поглиблене вивчення історії етнічних (національних) меншин в Україні.
- Ознайомлення з необхідною літературою та джерелами.
- Написання власного дослідження на запропоновану або визначену разом з лектором тему. Обсяг – 15-20 сторінок.
- Захист підготовленої роботи.

Оцінювання реферату складає 20 балів і включає наступні критерії: 1) самостійність мислення, 2) розкриття теми, відповідність висновків змісту реферату, 3) наявність посилань на використані джерела та літературу; 4) усний захист.

Оцінка знижується на 5 балів за відсутність кожного з перших двох показників; на 5 балів за відсутність третього показника; на 10 балів за відсутність четвертого показника.

Перелік орієнтовних тем рефератів

1. Благодійницька діяльність представників різних етнічних спільнот в Одесі: специфіка та спільні риси.
2. Болгарські переселенці в Україні і болгарське національне відродження.
3. Внесок архітекторів різних національностей у створення архітектурних ансамблів південноукраїнських міст.
4. Внесок іноземних колоністів у розвиток сільського господарства на півдні України у кінці XVIII – на початку XX ст.
5. Вчені німецького походження в навчальних закладах Одеси XIX – початку XXI ст.
6. Вчені польського походження в Україні у XIX – на початку XX ст.: структура наукових зацікавлень.
7. Греки в історії середньовічного та ранньомодерного Львова.
8. Депортації національних меншин в Україні у 30-40-х рр. XX ст.
9. Етнічні аспекти політичних репресій в Україні у 1930-х рр.
10. Етнічні концепції походження українського козацтва.
11. Зміни в етнічній структурі м. Києва у XIX –XX ст.
12. Історія організації самоврядування в етно-конфесійних громадах середньовічного Львова.
13. Італійці в історії м. Одеси.
14. Молдавани та румуни в історії України.
15. Національне питання в програмах українських політичних партій кінця XIX – початку XX ст.
16. Одеський історик С.Я. Боровий та його мемуаристика.
17. Особливості побуту та економічного розвитку єврейських містечок (штетлів) на Правобережній Україні.
18. Останні кримсько-татарські хани XVIII ст.
19. Розвиток культури гагаузів в Україні у XX ст.
20. Розвиток культури національних меншин у незалежній Україні.
21. Роми в Україні у XX ст.
22. Серби в історії України.
23. Сіоністський рух серед євреїв України в кінці XIX – першій половині XX ст.
24. Створення єврейських землеробських колоній як спроба соціально-економічної асиміляції єврейського населення.
25. Стратегії порятунку єврейського населення під час Голокосту та допомога неєврейського населення.
26. Угорці в історії Закарпаття.
27. Формування етнічної структури населення Південної України у XVIII–XIX ст.
28. Французи в політичній історії м. Одеси.
29. Характеристика російського імперського законодавства стосовно євреїв.
30. Тема вільного вибору. (з подальшим узгодженням з лектором).

2. Доповідь на основі 3 біографій представників етнічних спільнот в Україні.

-передбачає ознайомлення з довідковою літературою.

-має бути захищена.

Оцінювання доповіді складає 10 балів і включає наступні критерії: 1) розкриття теми, 2) наявність списку використаної літератури або сайтів; 3) усний захист.

Оцінка знижується на 5 балів за відсутність або невідповідність кожного з трьох показників.

9. Методи навчання

Для здійснення мети і основних завдань курсу застосовуються наступні методи:

1. Пояснювально-ілюстративний метод використовується як один із основних традиційних методів передачі знань при викладенні лекційного курсу. Найбільш ефективний при передачі великого обсягу інформації.

2. Репродуктивний метод. До нього відносять застосування вивченого на основі взірця або правила.

3. Метод проблемного викладу. Викладач формулює пізнавальну задачу, а далі, використовуючи систему доказів, порівнюючи різні точки зору та підходи, показує спосіб вирішення поставленого завдання.

4. Евристичний метод полягає в організації активного пошуку рішення висунутих у процесі навчання або самостійно сформульованих пізнавальних задач під керівництвом викладача або на основі евристичних програм та вказівок. Процес мислення при цьому набуває продуктивного характеру, водночас знаходиться під контролем викладача або самоконтролем на основі роботи над програмами та навчальними посібниками.

5. Дослідницький метод націлений на самостійне вивчення джерел та дослідницької літератури. Використовується при виконанні ІНСЗ.

10. Форми контролю та методи оцінювання

(у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Для з'ясування ефективності процесу навчання використовується поточний та періодичний контроль, який призначений для перевірки самостійної роботи студентів та отриманих ними знань. Підсумковий контроль проводиться у вигляді заліку.

Критерії оцінювання:

Оцінка за національною шкалою	Теоретична підготовка	Практична підготовка
	Здобувач освіти	
Відмінно	у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, здатний успішно презентувати та використовувати отримані знання під час навчання; виявляє знання спеціальної літератури та джерел, самостійний у аналізі матеріалу та висновках; оперує необхідною термінологією; володіє розумінням дискусійності окремих проблем; володіє спеціально-історичною та загальнонауковою методологією дослідження	проводить детальний аналіз історичних проблем, вміє користуватися пошуковими можливостями для отримання інформації щодо джерел дослідження, вміє ефективно працювати з історичними джерелами, спроможний обрати необхідний методологічний підхід, самостійно й творчо підходить до завдання виконання самостійної роботи
Добре	у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, здатний добре презентувати отримані знання	проводить достатньо добрий аналіз історичних проблем, вміє користуватися

	під час навчання; виявляє певні знання спеціальної літератури та джерел, хоча і не завжди у повному рекомендованому обсязі; самостійний у аналізі матеріалу та висновках; оперує необхідною термінологією; володіє розумінням дискусійності окремих проблем, однак не завжди може швидко знайти необхідні аргументи для доведення власної точки зору; володіє основами спеціально-історичної та загальнонаукової методології дослідження	пошуковими можливостями для отримання інформації щодо джерел дослідження, хоча не завжди намагається використати свої вміння у максимальному обсязі; вміє працювати з історичними джерелами, здатний обрати певний методологічний підхід, хоча не виходить за межі традиційних; самостійно й достатньо творчо підходить до завдання виконання самостійної роботи
Задовільно	володіє основами навчального матеріалу; користується спеціальною термінологією, але не завжди точно формулює відповідні їй поняття; має знання спеціально-історичної методології, але вони слабкі і не дозволяють досягти успіху у роботі з фактичним матеріалом; формулювання висновків відбувається без глибокого розуміння причинно-наслідкових зв'язків	виявляє вміння користуватися джерелами, однак здатний більше описувати їх зміст, а не аналізувати; знання спеціальної рекомендованої літератури слабке; відсутні стійкі уміння та навички; правильне виконання половини завдань модульних контрольних
Незадовільно з можливістю повторного складання	демонструє дуже фрагментарні знання фактичного матеріалу; певним чином використовує спеціальну методологію, однак не може аргументувати її обрання та важливість; висновки недостатньо аргументовані та самостійні	слабке уявлення про роботу з історичними джерелами; виконання незначної частини самостійних завдань та модульних контрольних.
Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не володіє навчальним матеріалом та спеціальною термінологією	виконує лише окремі елементи завдань, не виявляє самостійності, потребує постійної допомоги викладача

11. Питання для підсумкового контролю

1. Теоретичні проблеми спецкурсу (термінологія, особливості джерельної бази).
2. Дослідження історії етнічних (національних) спільнот/меншин України.
3. Роль різних етносів в історії України середньовіччя.
4. Роль різних етносів в історії України ранньомодерної доби.
5. Етнічні та конфесійні аспекти в історії козацтва та Гетьманщини 17-18 ст.
6. Мультиетнічність в історії України модерної доби (1770-і рр. – початок ХХ ст.): зміни в етнічній структурі населення.
7. Мультиетнічність в історії України модерної доби (1770-і рр. – початок ХХ ст.): наслідки для розвитку культури.
8. Мультиетнічність в історії України модерної доби (1770-і рр. – початок ХХ ст.): регіональний аспект.
9. Особливості інтеграції суспільної різноетнічності до національної державності у період Української національно-демократичної революції 1917-1921 років.

10. Національні меншини України і політика Центральної Ради.
11. Національні меншини України і політика Української держави.
12. Національні меншини України і політика УНР періоду Директорії та ЗУНР.
13. Мультиетнічність в Україні у 1920 - 1930-х рр.: в умовах радянської влади.
14. Політика коренізації та її вплив на становище різних національних меншин в Україні.
15. Мультиетнічність в Україні і окупаційна нацистська політика під час Другої світової війни. Голокост та його наслідки.
16. Депортації та переміщення різних етнічних груп населення в УРСР у 1940-х роках.
17. Особливості мультиетнічності в історії України у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.
18. Єврейська (іудейська) громада в Україні до початку ХХ ст.
19. Соціальна, економічна, демографічна, культурна історія єврейського населення України у ХХ – на початку ХХІ ст.
20. Історія російської етнічної/національної меншини в Україні.
21. Історія білоруської етнічної/національної меншини в Україні.
22. Історія болгарської етнічної/національної меншини в Україні.
23. Історія німців та менонітів в Україні.
24. Історія грецької етнічної/національної меншини в Україні.
25. Історія кримських татар в Україні.
26. Етнічний аспект історії міста Одеси до початку ХХ ст.
27. Етнічний аспект історії міста Одеси у ХХ ст.
28. Відображення особливостей становища різних етнічних груп в Україні в художній літературі ХІХ – першої половини ХХ ст. Шолом Алейхем та В. Жаботинський.
29. Відображення особливостей становища різних етнічних груп в Україні в художній літературі ХІХ – першої половини ХХ ст. М. Лесков та В. Друмев.
30. Особливості становища єврейського населення й політики Голокосту в Трансністрії та її столиці Одесі під час Другої світової війни.

12. Розподіл балів, які отримують бакалаври

Поточний та періодичний контроль															Сума балів	
Змістовий модуль 1						Змістовий модуль 2										Індивідуальне самостійне завдання
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	30	100
4	4	4	5	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5		

Види навчальної роботи	Бали за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів
Змістовий модуль 1			
Поточний контроль під час практичних занять	10	2	0-20
Виконання індивідуального самостійного завдання	20	1 (реферат)	0-20
Контрольна робота за змістовим модулем 1	20	1	0-20
Усього за змістовим модулем 1			0-60

Змістовий модуль 2			
Поточний контроль під час практичних занять	10	1	0-10
Виконання індивідуального самостійного завдання	10	1 (довідь)	0-10
Контрольна робота за змістовим модулем 2	20	1	0-20
Усього за змістовим модулем 2			0-40
Підсумкова сума балів			0-100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	Відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Навчально-методичне забезпечення

- Новікова Л. В. Історія етнічних (національних) меншин в Україні. Змістовий модуль 1. Загальна частина: курс лекцій. Одеса: Одеський національний університет, 2018. 214 с. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/25334>
- Новікова Л. В. Історія етнічних (національних) меншин в Україні. Змістовий модуль 2. Історія окремих етнічних (національних) меншин в Україні : курс лекцій / Л. В. Новікова. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. 398 с URL: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/32985/1/novikova_nac_menshiny2.pdf

14. Рекомендована література

Основна

- Національне питання в Україні ХХ – початку ХХІ ст. : історичні нариси / ред. рада : В. М. Литвин (голова) та ін. ; відп. ред. В. А. Смолій ; кер. авт. кол. Л. Д. Якубова ; авт. кол. : О. Г. Аркуша, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський та ін. ; НАН України. Інститут історії України. Київ : Ніка-Центр, 2012. 592 с.
- Новікова Л. В. Історія етнічних (національних) меншин в Україні. Змістовий модуль 1. Загальна частина: курс лекцій. Одеса : Одеський національний університет, 2018. 214 с. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/25334>

3. Новікова Л. В. Історія етнічних (національних) меншин в Україні. Змістовий модуль 2. Історія окремих етнічних (національних) меншин в Україні : курс лекцій. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. 398 с. URL: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/32985/1/novikova_nac_menshiny2.pdf

Додаткова

Змістовий модуль 1.

1. Коріненко П. С. Іноземні держави і колоністи у поземельних відносинах в українському селі (40-і рр. XIV – 40-і рр. XX ст.) : монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2024, 292 с.
2. Магочій П.-Р. Україна: історія її земель та народів. Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2012. 794 с.
3. Новікова Л. Антисемітизм як складова Голокосту: (до історії окупаційного режиму в губернаторстві «Трансністрія» та м. Одеса). *Причорномор'я: історико-правовий, мовний, етнокультурний та релігійний виміри*: IX Міжнародна наукова конференція, Одеса, 31 травня 2023 р. Одеса, 2023. С. 190–197.
4. Новікова Л. «Хозарський слід» в історії козацтва: до питання про зміну уявлень на зламі епох (на основі джерел раннього модерного періоду). *Чорноморська минувшина*. Одеса, 2016. Вип. 11. С. 69–82.
5. Новікова Л. До питання про черкеську (черкаську) версію походження козацтва в історичних працях XVIII – першої третини XIX ст. *Чорноморська минувшина* Одеса, 2015. Вип. 10. С. 56–68.
6. Новікова Л. В. Рецензія на монографію «Іноземні держави і колоністи у поземельних відносинах в українському селі (40-і рр. XIV – 40-і рр. XX ст.)». *Бібліотечний Меркурій*. 2024. Вип. 1 (31). С. 181-183. URL: <https://www.researchgate.net/publication/382668962>
7. Якубова Л. Д. Національні меншини України. *Енциклопедія історії України*. Т. 7: Мі-О. Київ: В-во «Наукова думка», 2010. 728 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Natsionalni_menshyny
- 8.

Змістовий модуль 2.

Тема 1-2.

1. Котляр Ю. Трагедія єврейських колоній Березнегуватщини. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Євреї в Україні: історія і сучасність»*. Збірник наукових праць. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С.137–146. URL: <https://www.researchgate.net/publication/344586644>
2. Магочій П.-Р., Петровський-Штерн Й. Євреї та українці: тисячоліття співіснування. Ужгород : вид-во Валерія Падяка, 2016. 316, XII с.
3. Михайлюк М. В. Акції знищення єврейського населення в Одесі на початку румунської окупації: до питання про статистику жертв. *Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри* : збірник наукових праць VI Міжнародної наукової конференції, 28-29 квітня 2017 р., Одеса. Херсон : ФОП Грінь Д. С., 2017. С. 234–240.
4. Новікова Л. «Competition of discourses»: the Jew's positive image in publications of «Odesskij Vestnik» (the first half of 1880-ies)=«Змагання дискурсів»: до питання про позитивний образ єврейського населення у публікаціях «Одесского вестника» (перша половина 1880-х рр.). *Записки історичного факультету*. Одеса, 2019. Вип. 30. С. 147–172.
5. Новікова Л. «Антиєврейські погроми» 1881 р.: особливості висвітлення проблеми в газеті «Одесский листок». *Україна доби модернізації XIX-XX ст.: соціум, цінності, життєві практики* / МОН України. Херсонський державний університет. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30 квітня 2020 р. Херсон, 2020. С. 76–81.
6. Новікова Л. Антисемітизм як складова Голокосту: (до історії окупаційного режиму в губернаторстві «Трансністрія» та м. Одеса). *Причорномор'я: історико-правовий, мовний,*

етнокультурний та релігійний виміри : IX Міжнародна наукова конференція, Одеса, 31 травня 2023 р. Одеса, 2023. С. 190-197.

7. Новікова Л. Історія євреїв в Україні як предмет викладання у зво: методичні розробки спецкурсів. *Чорноморська минушина*. 2023. Вип. 18. С. 165-172. DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2023.18.292470>.

8. Новікова Л. «Ліберальний» та «радикальний» образи єврейського населення в публікаціях неєврейських газет в Одесі (перша половина 1880-х рр.). *Південний Захід. Одесика*. Одеса, 2020. Вип. 28. С. 123–144.

9. Новікова Л. До питання щодо відображення ролі Румунії та Трансністрії в історії східноєвропейських євреїв у публікаціях в американській пресі 1940-х рр. *Записки історичного факультету*. Одеса. 2021. № 32. С. 93–113.

10. Новікова Л. Образи єврейського населення у публікаціях регіональної преси та суспільні відносини в модерній Україні: до постановки проблеми=The images of the Jewish population in the publications of regional press and social relations in modern Ukraine: posing the problem. *Записки історичного факультету*. Одеса, 2018. Вип. 29. С. 82–92.

Тема 3.

1. Баженова С. Е. Поляки в легальних громадських організаціях України XIX – початку XX ст. *Освіта, наука і культура на Поділлі*. 2017. Т. 24. С. 197–206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Onkr_2017_24_18.

2. Мягка О. А. Поляки Херсонщини у 20-30-х рр. XX ст. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Історія*. 2010. Т. 140, Вип. 127. С. 137–143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdui_2010_140_127_27

3. Папакін А. Г. Поляки в Україні. *Енциклопедія історії України*. Київ, 2011. Т. 8. URL: http://www.history.org.ua/?termin=poljaky_v_ukrajni

4. Сингаївська Н. М. Поляки в українських університетах в XIX ст. (на прикладі Харківського університету). *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія»*. 2012. Вип. 46. С. 92–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ist_2012_46_23.

5. Шевченко В. Жванко Л. Видатні поляки і Харків: біографічний словник (1805–1918). *Український історичний журнал*. 2019. № 3. С. 189–191. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2019_3_13

Тема 4.

1. Бовгиря А. «По нашему названию — москали»: росіяни у сприйнятті мешканців Гетьманщині XVIII ст. *Український історичний збірник*. 2018. Вип. 20. С. 53–62.

2. Галушко К. Ю. Росіяни в Україні. *Енциклопедія історії України*. Т. 9: Прил-С. Київ : Вид-во «Наукова думка», 2013. 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Rosiiany_Ukraini

3. Казьмирчук М. Росіяни в соціально-економічному розвитку Київської губернії в кінці XIX - на початку XX ст. *Гілея : науковий вісник*. 2013. № 74. С. 27–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_74_9

4. Мальярчук Н. Г. Росіяни в етнічній структурі населення південно-східної України (за матеріалами Всесоюзного перепису населення 1926 р.). *Нові сторінки історії Донбасу*. 2017. Кн. 26. С. 155–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsid_2017_26_16

5. Сичевський А. О. Росіяни-старообрядці Волині – Житомирщини у XIX – на початку XX ст.: вектори імміграції, соціально-правове становище, демографічні зміни. *Гілея : науковий вісник*. 2018. Вип. 134. С. 10–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_134_4

Тема 5:

1. Книревич С., Зубко О. Білоруси на службі УНР: Олександр Максимович Жихович (1900-1973). Post scriptum: листопадовий допит 1953 р. та останні роки життя. *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія*. 2019. № 1. С. 67–76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hjyfcnu1_2019_1_10

2. Куриленко Т. В., Комлик Т. С. Митрофан Вікторович Довнар-Запольський – засновник першого в Україні ВНЗ економічного профілю. Історія народного господарства та економічної думки України. 2019. Вип. 52. С. 323-330. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ingedu_2019_52_20

3. Новікова Л. Стан дослідження історії білорусів на півдні України у революційну добу: огляд сучасних публікацій. *Чорноморська минувшина*. 2021. Вип. 16. С. 119–124. DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2021.16.245747>.

Тема 6:

1. Адамович С. Болгари на Одещині в період українського національно-державного відродження (1988 – 1991 рр.). *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. 2013. Вип. 676-677. С. 158–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvchnuipmv_2013_676-677_32

2. Грищенко Ю. Болгари в Україні 1920-х–1930-х рр.: між національними проектами влади й реаліями життя / відп. ред. Я. В. Верменич. НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2018. 269 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0013841>

3. Дробот І. І., Кондратюк Г. М. Болгари в умовах політики коренізації в Кримській АРСР у 1920-1930-х роках. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6 : Історичні науки*. 2014. Вип. 12. С. 29–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_6_2014_12_5

4. Новікова Л. Святування тисячоліття православної народної Болгарської церкви в Одесі, 3 травня 1870 р. *Південний Захід. Одесика : історико-краєзнавчий альманах*. Одеса, 2016. Вип. 21. С. 77–88.

5. Пачев С. І. Тематичні пріоритети української історичної болгаристики у 1945–1991 рр. *Гуржіївські історичні читання*. 2011. Вип. 4. С. 45–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gurit_2011_4_21

Тема 7:

1. Айсфельд А., Мартиненко В. Етнічні німці під час Другої світової війни і в повоєнні роки. *Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття*. Київ, 2010. Т. 1. С. 595–643.

2. Задерейчук І. П. Внесок німців у розвиток сільськогосподарського машинобудування Криму в другій половині XIX – на початку XX ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2013. Вип. 36. С. 95–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2013_36_18.

3. Іваненко О. А. Німці в культурно-освітньому просторі Наддніпрянської України (друга половина XIX – початок XX ст.). *Український історичний журнал*. 2014. № 4. С. 109–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UIJ_2014_4_9.

4. Комаренко О., Папенко Є. Національно-культурний розвиток етнічних німців на Україні упродовж 20-30-х рр. XX ст. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2010. Вип. 100. С. 26–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ist_2010_100_9.

5. Кривець Н. В. Німці в Україні. *Енциклопедія історії України*. Т. 7 : Мі-О. Київ : В-во «Наукова думка», 2010. 728 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Nimtsi_Ukraini

Тема 8:

1. Араджионі М. А. Україна, держава: греки. *Енциклопедія історії України: Україна-Українці*. Кн. 1. Київ : Вид-во «Наукова думка», 2018. 608 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=1.14_4

2. Гребцова І. Греки Одеси у соціокультурному житті регіону першої половини XIX ст. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2019. Вип. 40. С. 50–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvidgu_2019_40_8

3. Токарев С. Греки у складі козацької старшини Ніжинського полку. *Сіверянський літопис*. 2015. № 2. С. 156–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sl_2015_2_13

4. Чернухін Є. Греки Надазов'я в пошуках свого місця в історії України: нотатки за невиданими джерелами 1950-х – 1960-х років. *Регіональна історія України*. 2014. Вип. 8. С. 223–238. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/reisuk_2014_8_17

5. Paradeisopoulos S. I. Greek Subjects in Odessa, 1879: Characteristics of the Community in the Light of Census Data. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2022. Vol. 6(58) 3. 446–452. URL: <https://istznu.org/index.php/journal/issue/view/52>

Тема 9:

1. Ніколаєць Ю. Кримські татари у роки Другої світової війни: сучасний науковий дискурс. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2019. Вип. 3-4. С. 100–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nziped_2019_3-4_8

2. Кульчицький С. Боротьба кримських татар за повернення на Батьківщину (1956-1989 рр.). *Український історичний журнал*. 2018. № 2. URL: С. 75–109. http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2018_2_7

3. Новікова Л. Історія держави чи історія народу : до питання щодо концепцій історії Криму у працях дослідників XIX ст. *Крим від античності до сьогодення : історичні студії / редкол. : В. Смолій (відп. ред.) та ін. Київ : Ін-т історії України, 2014. С. 366–375.*

4. Новікова Л. Про особливості українсько-турецьких та українсько-татарських відносин в останній третині XVII – на початку у XVIII ст. *Чорноморська минувшина*. Одеса, 2019. Вип. 14. С. 29–47. URL: <http://chm.onu.edu.ua/article/view/187096>

5. Урсу Д., Вінцовський Т. Кримські татари – випускники Новоросійського (Одеського) університету та їх доля. *Краєзнавство*. 2011. № 4. С. 17–25. URL: <https://www.academia.edu/44766635/>

15. Електронні інформаційні ресурси

1. Електронні ресурси наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова. URL: <http://lib.onu.edu.ua>

2. Сайт Інституту історії України НАНУ. URL: <http://history.org.ua>

3. Електронні ресурси Наукової бібліотеки ім. В.І. Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua>.

4. Сайт Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАНУ. URL: <http://www.ipiend.gov.ua/?mid=1>

5. United States Holocaust Memorial Museum. URL: <https://www.ushmm.org/>

6. Український центр вивчення Голокосту у партнерстві з Інститутом політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса. URL: www.holocaust.kiev.ua.

7. Центр студій політики пам'яті та публічної історії «Мнемоніка». URL: <https://mnemonika.org.ua/>

8. Black Sea German Research Group. URL: <http://www.blackseagr.org/>

9. Сайт Головної редколегії «Реабілітовані історією» URL: <http://www.reabit.org.ua/>